

228

ספורי הראשית / דב גחובסקי

כולם עשו כסף...

מי לא עשה כסף? אתן שנים ראשונותו כמעט כולם. קואופרטיבים לתחבורה, מגדוד-ארום, בתי-מסחר, קיבוצים, צרכניות. המרוכר הוא בכסף קטן, פרט. המחזור כמעט מתכת, ב-כסף קטן, היה המור ביותר, ובצר להם נזקקו רבים לכסף מ-תוצרת עצמית. כרוך כלל היה זה מנייר. הרום יהודה - קואופרטיב התחבורה ששירת את האזור מבתיים ועד רחובות, הגדיל עשות והנפיק מעות מתכת. המרינה עצמה לא יכלה לעמוד מנגד. כך נולדו ה-שטיחים, שנקראו כך על שם דגמיהם, שלמעשה נלקחו ממואיקות של בתי-כנסת עתיקים כבית אלפא. אלה הונפקו בערכים של 50 ו-100 מיל, והלפטו באוקטובר 1948 ברפס לוי-אפשטיין בבתיים, נשאו את חתימתו של שר האוצר הראשון אליעזר קפלן - והוצאו מן המחזור כעבור כשנה וחצי, ב-1950. המיל חדל בינתיים להיות יחידת מטבע והוחלף בפרוטא.

משמאל:
שטיח
של 50 פרוטה
משנת 1948
למעלה
מימין:
הצעת מטבע חוקית - 1952
למטה:
הכסף הראשון - 250 פרוטה 1945

מעות לא היו עדיין בשפע, ואז נכנס לתמונה מרדכי זנגי, החשב הכללי הראשון באוצר. אנתוני כבר ב-1952, ולמחזור נכנסים מתקאות ממשלה שהכתובת עליהן היא "הצעת מטבע חוקית", בערכים של 50 ו-100 פרוטה. חתומים עליהם מטה שר האוצר, תחילה קפלן ואח"כ אשכול, ולצר חתימתו - החימת מרדכי זנגי, החשב הכללי.

למרדכי זנגי היה את, נח זנגי, בעל תנות מכולת ידועה מאר בירושלים. כרבים אזורים, הנפיק גם נח זנגי מתקאות כסף כדי לתת עורך ללקוחותיו. אחי הוא אמנם החשב הכללי, היה נח אומר, אבל מתקאות הכסף שלי שוות לפחות כמו שלר. לימים החלפה חתימתו של מרדכי זנגי כחשב הכללי בחתימתו של ר"ר אברהם נאמן. מאוחר יותר צורף לסדרה גם עורך של 250 פרוטה. כל מתקאות הכסף הללו בוטלו בסוף 1954, משחוקם בנק ישראל. אחד התפקידים המאוסים ביותר בבנק ישראל, משך שנים, היה במינון וספירת המתקאות הללו לפני ביצורן. הן היו קטנות, מרופות את כל ריחות השוק, משומנות, קרועות ובלויות - והיו ללא סוף, או כך היה נראה, קרוב ל-100 מיליון יחידות. אבל כסף הוא כסף, וצריך היה לטפל בו כביאות - גם בדרך האחרונה.

במקום אלף פוטר שמונה

בתחילת נובמבר 1952 לא קיבלו עובדי המדינה את שכרם לחודש הקודם. לאוצר לא היה כסף בקופה, להדפיס כסף הוא לא רצה, וכאשר באו העובדים במתאות אל שר האוצר, ענה להם אשכול כי הוא מעדיף שלא לשלם להם שכר ובלבד שלא יפגע בעבודות החק המעסיקות אלפי מובטלים. הפיגור בתשלום השכר נמשך יותר משבועיים. אחת התוצאות מהמהומה שהתעוררה היה מיקוד תשומת הלב בגדל המנגנון הציבורי. המרינה התחילה עם קצת פחות מ-10,000 עובדי מדינה. באוגוסט 1950, כש-ועדת המנגנון סיימה עבודתה והציעה שיטה לריוג עובדי המדינה ולשכרם (שכבר או טענו שהיא נמוך מדי, במיוחד בדרגות הגבוהות, והוא יביא ל-בריחת מוחות" מן השרות הציבורי), כבר היו במנגנון הממשלתי 18,800 עובדים. בנובמבר 1952, חודש הפורענות, כבר תפח המספר ל-30,000 עובדי מדינה. צריך לקצץ במנגנון, היתה הסיסמה. לא היה בכך חידוש רב. עוד בפברואר 1952, כאשר הונהגה התכנית הכלכלית "החדשה", קבע בג'ורדון את קיצוץ המנגנון כאחד מיעדיה. מכאן ועד לביצוע - היתה הדרך ארוכה. אבל כעבור קצת יותר מחצי שנה הגיעו מים עד נפש. כדי לקצץ בהוצאותיה החליטה הממשלה - לפטר. תחילה פוטרו 500 עובדים, ואחר כך פוטרו עוד 1000 עובדים, כאשר נטל הפיטורים חולק על פני 16 משרדי הממשלה בצורה שווה, באחוז קבוע לכל משרד ומשרד. חיש מרר התברר שהעסק אינו מספיק ואינו עובד. אינו מספיק - מפני שהאוצר פוטו

מנחם לבון
הוועדה התייחסה ברצינות

לוי אשכול
לא למנוע בעוצדי הדחק

דוד בן-גוריון
היעד: קיצוץ המנגנון

לא חש בירידה בהוצאות השכר שלו. לא עובר - מפני שחיש מרר התברר שבמקום העובדים שפוטרו נלקחו תרשים, וכי חלק מהמפוטרים עצמם אפילו חזרו למנגנון דרך דלת אחרת. הממשלה התייחסה לעניין ברצינות, והקימה ועדה. הוועדה המיוחדת לייעול המנגנון, קראו לה, ובראשה הוצב השר בלי תיק פנחס לבון. כיוון שלא היה לו תיק, הניחו שלא תהיה השפעה עליו מצד עובדיו. המנדט שניתן לוועדה היה לצמצם במספר עובדי המדינה - לפחות באלף עובדים, הפעם על כמות. ועדת לבון לקחה את העניין ברצינות. היא התחילה לעבוד על משרדי הממשלה השונים ולמעט משרד הבטחון, משרד החינוך ומשרד הבריאות) ולא רק שזיהתה את העובדים שיש לפטרם, אלא אף הציעה ארגון מחדש של משרדים ויחידות ומחלקות, כדי לאפשר פיטוריהם של עובדים רבים ככל האפשר. אם לקצץ סיפור ארוך, הוועדה המליצה, ואיש לא ביצע. השרים התנגדו לתכתיב מצד הוועדה הן לגבי מספר עובדיהם והן לגבי ארגון משרדיהם, העובדים איימו במיטב האימונים, וכעבור כמה חודשים התעייפה גם הוועדה, ובמיוחד העומד בראשה, מכל העניין. לימים, כאשר נעשה נסיון לסכם בכמה קטן המנגנון הממשלתי כתוצאה מפעולות הוועדה, התברר כי הוא - גדל. היוס אין מתרגשים מכן, אבל אז לקחו את הדברים יותר ברצינות. הסיכום הכי מחמיר הראה כי עד אמצע 1963 הכיאה ועדת לבון לפיטורי 8 (שמונה) עובדים, בעוד שהגידול "הטבעי" במנגנון היה בינתיים של כמה מאות...